

na podlagi Pleteršnikovega slovarja. V stvarih, ki jih nisem mogel zajeti iz tega slovarja, sem se ravnal največ po slovniških opazkah in pomenkih, ki jih je zadnjih šestnajst let priobčil gospod p. Stanislav Škrabec na platnicah „Cvetja z vrtov sv. Frančiška“, in po Brozovi knjigi „Hrvatski pravopis“, ki jo je znanstvena kritika tudi zelo pohvalila. V mnogih stvarih pa sem si poiskal sveta tudi v Miklošičevi, Metelkovi, Šumanovi, Janežičevi (Sketovi) slovnici, dalje v dr. Oblakovih in dr. Štrekljevih spisih in v jezikoslovnih razpravah, ki so jih razni slovenski pisatelji zadnja leta objavili po slovenskih časopisih.

Zgledi, ki ž njimi pojasnujem pravopisna pravila, so vzeti malone vsi iz raznih slovenskih šolskih knjig. V tem oziru sem se poslužil obče priznane pravice, da smemo za šolo primerne grafične nabrati, kjerkoli ga dobimo.*)

In tako izročam svojo drobno knjižico Slovincem, iskreno želeč, da bi jo praksa potrdila, kritika pa resno in ostro presodila ter me opozorila na napake, ki so še v njej. Ko bi vsaj nekoliko pripomogla iz našega lepega jezika odpraviti dozdanje pravopisne hibe in nedoslednosti, bi bil s tem najlepše povrnjen moj nemali trud.

Ako neznani mi gg. ocenjevalci odobre moj „Slovenski pravopis“, potem dobi nekakšen uraden značaj in bo vsled tega vsaj za vse naše šole obvezen. S tem bi že nekaj dosegli, pa še ne vsega. Zakaj znano je, kako strastno prebirajo naši dijaki nove slovenske knjige in slovenske časopise in kako slastno pobere vsako novo besedo in novo obliko, če je tudi napačna, ter jo zaneso v šolske naloge. Za to svojo trditve bi lahko povedal mnogo značilnih zgledov. Tako n. pr. je neki dnevnik pred nekaj leti nekolikokrat zapisal dotelej pri nas nena-
vadno obliko ne zmeneč se, in takoj sem jo zasledil tudi v dijaških nalogah. Do letos so dijaki pisali pravilno obliko spoznati, a nekemu listu je prišlo na misel, da se mora pisati izpoznavati, in glej ga spaka, že ga moram črtati v vsaki nalogi! Časopisne napačne oblike, kakor: Smolkin govor, Šenoineve povesti, Zolin roman ... so brž zasejale v dijaške naloge osat, kakor: Trdinina pisava, Jerišina pesem, Jerinin malin itd. Zatorej sem živo prepričan, da noben uradni pravopis ne odpravi iz našega jezika pravopisnih napak in nedoslednosti, ako ga ne sprejmo tudi naša knjižna društva, naši časopisi in naše tiskarne. Samo tedaj, ako ukaže vodstvo vsake tiskarne svojim korektorjem in predsedstvo vsakega knjižnega društva svojim urednikom, da morajo vse tiskovine popravljati po uradnem pravopisu — (kadar pisatelji izrecno ne žele, da ostani njih pisava neizpremenjena) — bomo sčasoma dosegli svoj namen.

Močnikovo razštevaje.

(Spisal prof. L. Lavtar.)

(Dalje in konec.)

vaje v kratkem mehanizmu.

Ko smo na enak način učence z razštevanjem s tisočicami in s 1000 seznanili, moramo spet za celo sliko 2. stopnje skrbeti, kar se zgodi s primeri kakor:

1.) 862 : 20, 2.) 24640 : 300, 3.) 652724 : 5000,
iz katerih posnamemo pravilo:

*) V. Kermavner. Vadbe v skladnji latinski I., predgovor.

Cela števila razštevamo z *D*, *S*, *T* i. t. d. tako kakor z osnovnimi števili, samo da odrežemo v dividendu toliko števil na desni, kolikor ima divizor ničel na koncu, v divizorju pa te ničle.

Vaje v mehanizmu. — Tem vajam pridenemo naloge kakor:

1.) 950 : 10, 2.) 42695 : 100, 3.) 756342 : 1000,

iz katerih posnamemo pravilo:

Cela števila delimo z 10, 100, 1000 i. t. d., ako odrežemo dividendu toliko števil na desni za ostanek, kolikor ima divizor ničel.

Vaje v kratkem mehanizmu.

Zdaj je treba, da se poda učencem cela slika 1. in 2. stopnje skupaj na kratko, to je: vse posamezne kratke slike, kakoršne sem v prejšnjem napisal in tu zaradi krašanja spisa ne ponavljam, se zvežejo v eno celoto. — Potem pridejo vaje za obe stopnji.

3. stopnja. a) 702 : 234, b) 4296 : 23.

a) 702 : 234, 2529 : 843, 702 : 234.

1.) 8 dm 2 cm : 4 dm 1 cm, 2.) 9 m 0 dm 3 cm : 3 m 0 dm 1 cm,
3.) 8 l 6 dl 2 cl : 2 l 1 dl 6 cl i. t. d.

To vrsto nalog obravnavamo tako-le:

1.) Meriti imamo 8 dm 2 cm s 4 dm 1 cm; pri tem bi ne naredili velike pomote, ako bi 8 dm merili s 4 dm; 4 m so v 8 m 2 krat. Zdaj se pa vendar moramo prepričati, ali je 4 dm 1 cm v 8 dm 2 cm tudi dvakrat. — 2 krat 1 cm sta 2 cm, 2 krat 4 dm je 8 dm; 4 dm 1 cm.

$$8 \text{ dm } 2 \text{ cm} : 4 \text{ dm } 1 \text{ cm} = 2$$

$$\begin{array}{r} 8 \\ \times 2 \\ \hline \end{array}$$

je torej v 8 dm 2 cm v resnici 2 krat. — Takisto rešujemo vse druge naloge.

1.) 6 D 3 E : 2 D 1 E, 2.) 6 S 8 D 4 E : 3 S 4 D 2 E,
3.) 9 T 4 S 3 D 8 E : 4 T 3 S 1 D 5 E, i. t. d.

Rešitev: 1.) 2 D 1 E je v 6 D 3 E blizo tolikokrat, kolikorkrat sta 2 D v 6 D t. j. 3 krat. Zdaj se pa hočemo prepričati, če je tudi 2 D 1 E v 6 D 3 E 3 krat i. t. d. kakor poprej.

1.) 84 : 42, 2.) 936 : 312, 3.) 8632 : 3228 i. t. d.

a) rešitev: 1.) 4 D 2 E je v 8 D 4 E blizo tolikokrat i. t. d., kakor v predstojecih nalogah. — Takisto se obravnavajo vse druge naloge.

b) rešitev: Pri teh nalogah tudi lahko krajše govorimo, ako izpuščamo imena *E*, *D* i. t. d.

1.) 84 : 42 = 2

$$\begin{array}{r} 84 \\ \times 2 \\ \hline \end{array}$$

42 je v 84 blizo tolikokrat, kolikorkrat je 4 v 8; 4 je v 8 2 krat. Prepričati se pa moramo, ali je tudi 42 v 84 2 krat; 2 krat 2 je 4, 2 krat 4 je 8; ne ostane nič. 42 je v 84 2 krat. Dobro je, da na tabli podčrtamo številki 8 in 4.

Takisto postopamo pri vseh drugih nalogah, katere so na tabli druga zraven druge napisane.

1.) 84 : 42 = 2, 2.) 936 : 312 = 3, 3.) 8632 : 3228 = 2

$$\begin{array}{r} 84 \\ \times 2 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 936 \\ \times 3 \\ \hline \end{array}$$

$$\begin{array}{r} 8632 \\ \times 2 \\ \hline \end{array}$$

2176 (ostanek)

Kako moramo torej v takih primerih številko količnikovo na kratko določiti? — V 1. primeru, ako razštevamo 8 s 4, v 2. prim., ako razštevamo 9 s 3, v 3. prim., ako razštevamo 8 s 3; sploh določimo v takih pri-

merih količnikovo številko, ako razštevamo prvo številko dividenda s prvo številko divizorja.

Vaje po tem pravilu, katerim se pridenejo tudi vaje kakor

$$8432 : 2326 = 3$$

$$6978$$

$$1454 \text{ (ostanek),}$$

da se učenci tudi s takimi izjemami seznanijo. — Več takih primerov.

$$2529 : 843.$$

$$1.) 24 \text{ m } 6 \text{ dm} : 4 \text{ m } 1 \text{ dm}, 2.) 52 \text{ m } 8 \text{ dm } 2 \text{ cm} : 8 \text{ m } 1 \text{ dm } 2 \text{ cm} =,$$

$$3.) 87 \text{ l } 5 \text{ dl } 2 \text{ cl} : 9 \text{ l } 6 \text{ dl } 4 \text{ cl}, \text{ i. t. d.}$$

Izvršuje se takisto kakor predstoječa 1. vrsta nalog.

$$1.) 33 \text{ D } 5 \text{ E} : 6 \text{ D } 7 \text{ E}, 2.) 46 \text{ S } 2 \text{ D } 3 \text{ E} : 6 \text{ S } 7 \text{ E } 5 \text{ E},$$

$$3.) 26 \text{ T } 4 \text{ S } 5 \text{ D } 2 \text{ E} : 3 \text{ T } 1 \text{ S } 5 \text{ D } 4 \text{ E}, \text{ i. t. d.}$$

Rešitev: $6 \text{ D } 7 \text{ E}$ je v $33 \text{ D } 5 \text{ E}$ blizo tolikokrat, kolikorkrat je 6 D v 33 D i. t. d.

$$1.) 372 : 93, 2.) 6782 : 823, 3.) 5632 : 746, \text{ i. t. d.}$$

a) rešitev: $9 \text{ D } 2 \text{ E}$ je v $37 \text{ D } 2 \text{ E}$ blizo tolikokrat i. t. d. — Takisto pri vseh drugih nalogah.

b) rešitev na kratko: 93 je v 373 blizo tolikokrat, kolikorkrat je 9 v 37; 9 v 37 je 4 krat i. t. d.

Takisto pri vseh drugih primerih, kateri so na tabli drug poleg drugega napisani.

$$1.) 372 : 93 = 4, 2.) 6785 : 823 = 8, 3.) 5632 : 746 = 7$$

$$372$$

$$6584$$

$$5222$$

--

$$198 \text{ (ostanek)}$$

$$410 \text{ (ostanek)}$$

Iz te slike se dobi enako — kakor gori — pravilo:

V takih primerih določimo številko količnikovo, ako razštevamo število iz prvih dveh števil dividenda s prvo številko divizorja.

Vaje po tem pravilu.

Prihodnjo uro, ko so prejšnje vaje že izurjene, zveži pa obe te dve podrobni stopnji, n. pr.

$$1.) 642 : 321, 2.) 946 : 231, 3.) 534 : 352, 4.) 2128 : 532,$$

$$5.) 4862 : 769, 6.) 63528 : 9272,$$

iz katerih primerov posnamemo pravilo:

Številko količnikovo določimo, ako razštevamo prvo številko, ali število iz prvih dveh dividendovih števil s prvo divizorjevo številko.

Vaje po tem pravilu, katerim se pa še pridenejo vaje kakor

$$832 : 294,$$

kjer določimo količnikovo številko, ako govorimo: „3 v 8“ namesto „2 v 8“.

$$b) 4296 : 23$$

To stopnjo hočemo na podlagi 1. stopnje obravnavati.

Pripravljalne naloge:

$$1.) 432 : 3, 2.) 4845 : 5, 3.) 82526 : 7.$$

$$1.) 432 : 3 = 144$$

$$3$$

$$13$$

$$12$$

$$- 12$$

$$12$$

--

Na tem primeru spoznamo: a) za tako razštevaje je treba, da se razstavi dividend na več delov in sicer na stotice (4 S), na desedice (13 D) in na ednice (12 E). — 4, 13, 12 imenujemo zato delne dividende; 1, 4, 4 pa delne količnike. b) Ako razštevamo stotice, do-

bimo stotice; ako razštevamo desetice, dobimo desetice; ako razštevamo ednice, dobimo ednice. — Takisto se ogledata 2. in 3. primer.

V prihodnji uri moremo potem preiti na 3. stopnjo. Oglejmo si postopanje na tem-le primeru:

$$TSDE$$

$$DE$$

$$1334 : 23 = 58$$

$$115$$

$$133 \text{ D} : 23$$

$$- 184$$

$$184 \text{ E} : 23$$

Dividend moramo razstaviti na delne dividende. — 1334 sestoji iz 1 T, 3 S, 3 D in 4 E; ta imena napišimo nad število. — 23 v 1 ni nobenkrat, torej tisočic ne dobimo; 23 tudi v 13 ni, torej tudi stotic ne dobimo; 23 je pa v 133 ter dobimo v količniku najprej D. — In kaj potem? — Napišimo te imeni zgoraj na desni od enačaja. — Povej prvi delni dividend! — Išči prvi delni kvocijent! — Išči drugi delni dividend! (Ostanek je 18 D ali 180 E, 4 E imamo pa še zgoraj, kar skupaj 184 D da; 4 E torej postavimo k 18 D doli.) — Išči drugi delni količnik in prepričaj se, ali ti kaj ostane!

Tako se postopa še na 2 drugih primerih, katera napišemo zraven prvega na tablo.

Kaj moraš torej storiti, da ti je mogoče 1334 razštevati s 23? Na katere delne dividende si razstavil dividend 1334? — Taista vprašanja staviš z ozirom na druga dva primera.

Pravilo: Celo število razštevamo z mešanimi celimi števili, ako razstavimo dividend na delne dividende, katere potem zaporedoma razštevamo.

Vaje po tem pravilu.

Ko je ta nižja stopnja mehanično izurjena, se ponavlja prva in druga nižja stopnja na kratko skupaj; n. pr. na vajah kakor:

$$1.) 9 \text{ m } 3 \text{ dm } 6 \text{ cm} : 3 \text{ m } 1 \text{ dm } 2 \text{ cm},$$

$$2.) 38 \text{ m } 2 \text{ dm } 3 \text{ cm } 4 \text{ mm} : 9 \text{ m } 1 \text{ dm } 5 \text{ cm } 3 \text{ mm},$$

$$3.) 9 \text{ T } 6 \text{ S } 3 \text{ D } 2 \text{ E} : 4 \text{ T } 3 \text{ S } 1 \text{ D } 4 \text{ E},$$

$$4.) 75 \text{ T } 6 \text{ S } 3 \text{ D } 8 \text{ E} : 9 \text{ T } 2 \text{ S } 4 \text{ D } 3 \text{ E},$$

$$5.) 8432 : 2356, 6.) 53628 : 6532.$$

$$1.) 6542 : 2, 2.) 51243 : 8, 3.) 714 : 21, 4.) 24867 : 81.$$

Te vaje se tako vrše kakor gori pri izvajanju pravila; potem pa je treba vaditi v mehničnem razštevaju do skrajne spretnosti.

Da pa postavimo učencem sliko celega pismenega razštevaja pred oči, je treba pravila vseh posameznih stopenj zaporedoma na kratko izvajati — seveda ne v 1 uri — in vse te stopnje v zvezi mehanično uriti. Kako se ima to zgoditi, se razvidi iz gornjih slik za kratko zvezo stopenj.

Iz predstoječega že spoznamo, kako moremo pismeno razštevaje na male podrobne stopnje razstaviti ter se ogibati dolgemu, za učenca neprebavljivemu razpravljanju. Vse razlaganje pokladamo v naloge, s katerimi vodimo učenca, da spozna po svojem razumu rešitev vsakovrstnih stopenj. Zaradi celote spisa hočem tu še okrajšano razštevaje obravnavati, na katero pa šele preidemo, ko je daljše razštevaje že popolnoma razumljeno in izurjeno. Ko si pa učenec seznanil s krajšim postopanjem, se ga poslužuj odslej dosledno, ker drugače res ne vem, zakaj bi se sploh pečali ž njim. — Ostanek smo doslej v zmislu odštevanja iskali, zdaj ga je pa treba s prištevanjem določevati. Zato izvršimo poprej nekoliko nalog za razštevaje, na katerih iščemo ostanek v zmislu prištevanja, preden preidemo na krajše postopanje.

Krajšati pa moremo 1.) razštevaje z osnovnimi števili in 2.) razštevaje z mešanimi celimi števili.

1.) Okrajšano razštevaje z osnovnimi števili.

a) Najdaljša oblika. b) Krajša oblika. c) Najkrajša oblika.

$$3825 : 9 = 425 \quad 3825 : 9 = 425 \quad 3825 : 9 = 425$$

$$\begin{array}{r} 36 \\ 22 \\ 22 \\ 18 \\ 45 \\ 45 \\ \hline \end{array}$$

$$22$$

$$45$$

$$--$$

Na obliki a) se pokaže, da 36 ni treba napisati, ampak da se lahko naravnost odšteva. Govori se: 9 je v 38 4 krat; 4 krat 9 je 36 (36 se ne napiše) in 2 je 38 (2 se napiše pod 8); 2 doli i. t. d. Ko je oblika b) izurjena, se preide na obliko c). Učenci lahko spoznajo, da tudi ostankov ni treba napisavati.

2.) Okrajšano razštevaje z mešanimi celimi števili.

Izvajanje tega krajšanja je po Močniku jako obširno in vendar se da tako urediti, da ga učenci laglje pregledajo, ako tako razštevaje izvajamo najprej za 1. nižjo stopnjo. Poprej pa ponavljajmo naloge kakor:

$$a) 12 + . = 16 \quad b) 3 \times 2 + . = 9$$

$$36 + . = 36 \quad 5 \times 7 + . = 38$$

$$48 + . = 53 \quad 6 \times 8 + . = 55$$

$$i. t. d. \quad i. t. d.$$

Tako postopa tudi Močnik. Tem vajam bi pa še pridejal vaje o izvajanju pravila za iskanje ostanka v zmislu prištevanja, osobito za take primere, pri katerih je treba prehajati na višje ednote. N. pr.

$$4532$$

$$3226$$

$$1306$$

To je sicer ponavljanje, vendar hočem tu izvajanje pravila na kratko navesti.

$$a) 8 \text{ m } 5 \text{ dm } 2 \text{ cm} \quad b) 4 \text{ T } 3 \text{ S } 6 \text{ D } 9 \text{ E} \quad c) 4532$$

$$3 \text{ " } 2 \text{ " } 4 \text{ " } \quad 2 \text{ " } 1 \text{ " } 8 \text{ " } 3 \text{ " } \quad 3226$$

$$5 \text{ m } 2 \text{ dm } 8 \text{ cm}$$

Rešitev: a) Vprašamo se „4 cm + . cm = 2 cm“; to ne gre, zato vzamemo namesto 2 cm v minuendu 12 cm, in rečemo: „4 cm + . cm = 12 cm“; 4 cm in 8 cm je 12 cm; 8 cm napišemo. Ostanek bi pa bil potem za 10 cm ali z 1 dm prevelik, zato prištejemo 2 dm v subtrahendu 1 dm, da popravimo pomoto; 1 cm in 2 cm so 3 cm; 3 cm in 2 cm je 5 cm i. t. d. Takisto se postopa pri nalogi b) in c).

1. nižja stopnja.

$$1.) 138 : 46, \quad 2.) 2782 : 648, \quad 3.) 29428 : 5372, \quad i. t. d.$$

$$1.) a) \text{ Daljša oblika.} \quad b) \text{ Krajša oblika.}$$

$$138 : 46 = 3 \quad 138 : 46 = 3$$

$$138$$

$$---$$

$$---$$

Učenec lahko razvidi na tem primeru, da med naštevanjem tudi že lahko odštevamo. — $3 \times 6 = 18$ in 0 je 18, $3 \times 4 = 12$ in 1 je 13 in 0 je 13.

Nekoliko težav mu že delajo primeri kakor 2 in 3, ker se tu razloči iskanje ostanka od navadnega. Postopanje za daljšo obliko nam je znano. Pri spoznavanju krajše oblike pa hočemo govoriti:

$$2.) a) \text{ Daljša oblika.} \quad b) \text{ Krajša oblika.}$$

$$2782 : 648 = 4 \quad 2782 : 648 = 4$$

$$2592$$

$$190 \text{ (ostanek)}$$

$$190 \text{ (ostanek)}$$

6 v 27 je 4 krat; 4 krat 8 je 32. Zdaj bi se morali vprašati: $32 + . = 2$, kar pa ne gre; namesto 2 vzamemo 32 in rečemo: $32 + . = 32$; 32 in 0 je 32 (0 napišemo pod 2). Ostanek bi pa bil potem za 30 ali za 3 desetice prevelik, zato moramo to pomoto s tem popraviti, da prištejemo 3 D sledečemu delnemu produktu, ki ga imamo odštevati. 4 krat 4 je 16 in 3 je 19; $19 + . = 8$, kar spet ne gre; namesto 8 vzamemo 28 i. t. d.

Takisto postopamo pri 3.) in vsakem nastopnem primeru. — Vaje z ozirom na to stopnjo!

S 1. nižjo stopnjo sem pa že osvetlil postopanje pri drugi.

Končno pa vam, dragi tovariši, pokladam na srce, da ta moj spis, ki so ga zorela leta in leta, prav dobro premislite; to bo koristilo učencem, pa tudi vam, ker si boste prihranili mnogo dosedanjega truda in mnogo časa, ker ne bo treba vednega krpanja zaradi prejšnjega polovičarskega dela, in dosegli boste najboljše in neizbrisljive uspehe.

Olajšave.

(Spisal M. Poklukar.)

I.

Razne krivice, ki so se mi godile, so me privedle do misli, da se ne bodem ne za hudo ne za dobro nikdar več oglasil, a čas vse predružači, in ker nekateri ljudje nočemo biti igrača sovražnim viharjem, zato se oglašam danes.

„Tovariš“ priporoča vsem okrajnim knjižničnim komisijam predlog ribniške knjižnične komisije, da se po vsi Kranjski prepričijo učiteljska $\frac{1}{2}\%$ vplačila za okrajne učiteljske knjižnice. Ko sem bil še načelnik okrajne knjižnične komisije v Ribnici, tedaj sem sestavil pričujoči predlog, ga dal obema g. kolegoma v podpis ter ga poslal okrajnemu šolskemu svetu v Kočevje. Nekateri so zmajevali, drugi so mi pritrljali, uspeh pa je bil ta, da so učiteljski prispevki res prenehali, kar želim, da se zgodi po vsi deželi, da si učiteljstvo vsaj nekaj malega težko breme olajša. Morda bo kaki knjižnični komisiji k dobremu ta predlog, ki ga bo treba samo krajevnim razmeram prikrojiti. Glasi se:

Slavni c. kr. okrajni šolski svet!

Na podlagi 3. odstavka a) iz knjižničnega reda okrajnim učiteljskim knjižnicam po ministerskem razpisu z dne 15. grudna 1871 štev. 2802 nasvetuje podpisana okrajna knjižnična komisija, da se v kočevskem šolskem okraju takoj ustavi pobiranje učiteljskih prispevkov za okrajno učiteljsko knjižnico Ribnica-Lašice v znesku pol odstotka od letne plače. Svoj postavni nasvet je podpisana komisija v izredni seji dne 26. rožnika t. l. soglasno sklenila ter ga podkreplje s sledečim:

1. Vzdrževanje okrajne učiteljske knjižnice gre v prvi vrsti med potrebne izdatke šolskemu okraju po § 44. črka a) deželnega zakona z dne 29. mal. travna 1873 št. 21.

2. Učiteljstvo samo se sme šele v drugi vrsti obremeniti s plačilom. To pa po mnenju podpisane komisije le pri novi ustanovitvi, ob požarih in potresih, ali sploh usodopolnih katastrofah s trajnimi in uničevalnimi nasledki, ali v kakem preubožnem okraju na Krasu, nikakor pa ne v tako cvetočem in s tako davčno silo, kakor je naš.

3. Kočevski okraj za učiteljsko knjižnico od njenega početka do sedaj ni prispeval niti vinarja; edino le po-